

Ιος – “Εφημερίδα των Συντακτών”

Το Μουντιάλ που τελειώνει σφραγίστηκε την περασμένη Τρίτη με το βραζιλιάνικο δράμα στο στάδιο Μινεϊράο. Ενα άλλο δράμα που παίχτηκε πριν από μισό αιώνα στη Βραζιλία φέρει το όνομα Μινεϊρίνιο. Και το έχει περιγράψει έξοχα η Κλαρίσε Λισπέκτορ.

Η συντριπτική ήττα της Σελεσάο από τη Γερμανία στο μεγαλειώδες γήπεδο Μινεϊράο του Μπέλο Οριζόντε, πρωτεύουσας της πολιτείας Μίνας Ζεράις, γκρέμισε απότομα το λαμπερό πέπλο με τις ψευδαισθήσεις της επίσημης Βραζιλίας. Μετά τον τελικό της Κυριακής οι ειδήσεις από τη Βραζιλία θα είναι δυστυχώς το ίδιο, αν όχι περισσότερο, δραματικές, όπως όλο το διάστημα πριν από τη διεξαγωγή του Μουντιάλ. Τα βαθιά κοινωνικοοικονομικά προβλήματα της χώρας εκβάλλουν με τραγικό τρόπο στην κοινωνική εξαθλίωση και την απίστευτη αστυνομική αυθαιρεσία στις φαβέλες. Το πρόβλημα φυσικά δεν είναι καινούργιο. Στις αρχές της δεκαετίας του ’60 ο βραζιλιάνικος Τύπος δεν είχε στα πρωτοσέλιδά του το Μινεϊράο, αλλά τον Μινεϊρίνιο, έναν σεσημασμένο εγκληματία που είχε γίνει ο φόβος και ο τρόμος του Ρίο ντε Ζανέιρο.

Με το όνομα αυτό (σ.σ.: πρόκειται για υποκοριστικό του «Μινέιρο», του κατοίκου δηλαδή της πολιτείας Μίνας Ζεράις) ήταν γνωστός ο Ζουζέ Μιράντα Ρόζα, που είχε δραπετεύσει από το Δικαστικό Φρενοκομείο όπου εξέτινε ποινή 104 ετών. Μετά από περιπετειώδη διωγμό, την Πρωτομαγιά του 1962, η αστυνομία κατόρθωσε να τον εντοπίσει και τον περικύκλωσε με δύναμη δεκάδων αστυνομικών, οι οποίοι τον σκότωσαν πυροβολώντας ακατάσχετα, για να μεταφέρουν στη συνέχεια το πτώμα του σε άλλο σημείο και να το εγκαταλείψουν στην άκρη ενός δρόμου του Ρίο ντε Ζανέιρο.

Το κείμενο «Μινεϊρίνιο» που δημοσιεύουμε στις επόμενες σελίδες είναι χρονογράφημα της

Κλαρίσε Λισπέκτορ για το περιοδικό «Senhor» (1962). Πολλά χρόνια αργότερα, η Κλαρίσε Λισπέκτορ είχε δηλώσει πως ήταν ένα από τα πιο αγαπημένα της κείμενα, εκφράζοντας παράλληλα την απέχθειά της για τη δυσανάλογα υπέρμετρη αστυνομική βία στο συγκεκριμένο περιστατικό: «Μια σφαίρα θα ήταν αρκετή. Τα υπόλοιπα μαρτυρούν απλώς τη θέλησή τους να σκοτώσουν».

Η Κλαρίσε Λισπέκτορ (Clarice Lispector) γεννήθηκε το 1920 ως Χάγια Πινχάσοβνα Λισπέκτορ (Хая Пинхасовна Лиспектор) στο Τσετσέλνικ της Ουκρανίας, σε μια στιγμή που οι Εβραίοι γονείς της αναζητούσαν τρόπο για να μεταναστεύσουν κακήν κακώς από τον τόπο τους, αλλάζοντας συνέχεια χωριά, στην προσπάθειά τους να γλιτώσουν από τα αλλεπάλληλα πογκρόμ και τις δραματικές συνέπειες του Ρωσικού Εμφυλίου. Το 1922 η οικογένεια (οι γονείς, οι δύο μεγαλύτερες αδελφές της και η ίδια) φτάνουν ύστερα από περιπετειώδη περίπλου στη Βραζιλία. Με πρωτοβουλία του πατέρα αλλάζουν τα ονόματα σε βραζιλιάνικα και η μικρή Χάγια γίνεται Κλαρίσε.

Μητρική της γλώσσα ήταν τα γίντις και τη στοιχειώδη εκπαίδευσή της την κάνει σε εβραιοβραζιλιάνικο σχολείο. Το 1930 πεθαίνει η μητέρα της έπειτα από πολύχρονη οδυνηρή αρρώστια που την κρατούσε παράλυτη στο κρεβάτι.

Σε ηλικία δεκατριών ετών διαβάζει τον «Λύκο της στέπας» του Ερμαν Εσε και το «Εγκλημα και τιμωρία» του Ντοστογιέφκι. Αποφασίζει ότι θέλει να γίνει συγγραφέας.

Σπουδάζει νομικά στο Πανεπιστήμιο του Ρίο ντε Ζανέιρο. Το 1940 πεθαίνει ο πατέρας της κατά τη διάρκεια μιας εγχείρησης ρουτίνας. Η Κλαρίσε απομακρύνεται από την εβραϊκή θρησκεία και αρχίζει να εργάζεται ως δημοσιογράφος, πρώτα στο Εθνικό Πρακτορείο Ειδήσεων και στη συνέχεια σε περιοδικά (ιδίως γυναικεία) και εφημερίδες, άλλοτε με ψευδώνυμο και άλλοτε με το όνομά της. Αποκτά τη βραζιλιάνικη υπηκοότητα το 1943, οπότε παντρεύεται με ένα συμφοιτητή της που γίνεται διπλωμάτης. Ακολουθεί τον άντρα της σε Ιταλία, Ελβετία, Αγγλία, ΗΠΑ, αποκτά δύο γιους (από τους οποίους ο ένας πάσχει από σχιζοφρένεια). Παίρνει διαζύγιο το 1959 και επιστρέφει οριστικά στο Ρίο.

Το 1966 αποκοιμιέται με αναμμένο τσιγάρο, με αποτέλεσμα να πάρει φωτιά το διαμέρισμά της, να απανθρακωθεί το δωμάτιό της και να βρεθεί στο νοσοκομείο μεταξύ ζωής και θανάτου για τρεις ημέρες. Το δεξί της χέρι σχεδόν ακρωτηριάζεται και η νοσηλεία θα διαρκέσει δύο μήνες.

Το 1968 στρατεύεται στον αγώνα κατά της στρατιωτικής δικτατορίας.

Από το 1974 ασχολείται συστηματικά με τη μετάφραση.
Το 1977 πεθαίνει από καρκίνο σε ηλικία 57 ετών.

Το ιδιόμορφο έργο, η ζωή και η προσωπικότητα της Κλαρίσε Λισπέκτορ σημάδεψαν ανεξίτηλα τα γράμματα της Βραζιλίας. Η Γαλλίδα συγγραφέας και φιλόσοφος Ελέν Σιξούς φτάνει στο σημείο να πει ότι η βραζιλιάνικη λογοτεχνία χωρίζεται σε δύο περιόδους, την π.Κ. (προ Κλαρίσε) και την μ.Κ. (μετά Κλαρίσε), συγκρίνοντάς την με τον Κάφκα («αν αυτός ήταν γυναίκα»), τον Ρίλκε («αν αυτός ήταν Βραζιλιάνος Εβραίος γεννημένος στην Ουκρανία»), τον Ρεμπό («αν αυτός ήταν μάνα») και με τον Χάιντεγκερ («αν αυτός είχε μπορέσει να σταματήσει να είναι Γερμανός»). Πολλοί επίσης είναι εκείνοι που τη θεωρούν συγγενή του Τζέιμς Τζόις και της Βιρτζίνια Γουλφ.

Το έργο της Κλαρίσε Λισπέκτορ διακρίνεται για το ελλειπτικό και αποσπασματικό ύφος του, φανερό ήδη στο πρώτο μυθιστόρημά της «Κοντά στην άγρια καρδιά» (το μόνο που κυκλοφορεί στα ελληνικά, σε μετάφραση Αμαλίας Ρούβαλη, εκδόσεις Τυπωθήτω, 2008), που εκδόθηκε το 1943. Η ιδιαιτερότητα της γραφής της δεν επιτρέπει την ένταξή του σε κάποιο λογοτεχνικό κίνημα ή κάτι παρόμοιο. Η ίδια, άλλωστε, είχε εκφράσει την απομόνωση που ένιωθε στα βραζιλιάνικα γράμματα. Τα κείμενά της δεν είναι δυνατό να ερμηνευτούν μόνο από μία οπτική γωνία, είτε αυτή είναι υπαρξιακή και μεταφυσική, όπως γίνεται συνήθως με το έργο της, είτε κοινωνική και ιστορική, όπως κάνουν πιο πρόσφατες προσεγγίσεις.

Εκδόθηκαν 8 μυθιστορήματά της, μία νουβέλα και πολλές συλλογές διηγημάτων και χρονογραφημάτων. Επίσης μια σειρά έργων για παιδιά που άρχισε να γράφει μετά τη γέννηση των γιων της.

Μόνο μέσα μου… νομίζω πως μόνο αν ψάξω βαθιά μέσα μου θεωρώντας τον εαυτό μου ως έναν από τους εκπροσώπους όλων μας, μόνο τότε ίσως μπορέσω να καταλάβω γιατί με πονάει τόσο ο θάνατος ενός κοινού εγκληματία. Και γιατί νιώθω μεγαλύτερη ανάγκη να μετρήσω τους δεκατρείς πυροβολισμούς που σκότωσαν τον Μινεϊρίνιο παρά τα δικά του εγκλήματα. Ρώτησα τη μαγείρισσά μου τι γνώμη είχε για το θέμα και είδα το πρόσωπό της να συσπάται ακούσια προδίδοντας την εσωτερική διαπάλη που τη βασάνιζε, την αδυναμία της να καταλάβει τι ακριβώς ένιωθε, την ανησυχία της μήπως φανερώσει τα αντιφατικά συναισθήματα που της ήταν αδύνατο να συμβιβάσει μέσα της. Γεγονότα αμείλικτα, αμείλικτο όμως και το βίαιο συναίσθημα οργισμένης θλίψης. Μια βασανιστική εσωτερική διαπάλη την παρέλυε: ναι, ο Μινεϊρίνιο ήταν ένας επικίνδυνος κακοποιός και είχε σκοτώσει ένα σωρό κόσμο… εμείς όμως τον θέλαμε ζωντανό. Η μαγείρισσα με κοίταξε με επιφύλαξη μοιάζοντας να με κοιτάζει σαν την προσωποποίηση της δικαιοσύνης που είχε πάρει την

εκδίκησή της. Εμφανώς θυμωμένη μαζί μου, επειδή της είχα ανασκαλέψει τα εσώψυχα, είπε ψυχρά: «Η γνώμη μου εμένα δεν έχει σημασία. Ποιος δεν το ξέρει πως ο Μινεϊρίνιο ήταν εγκληματίας; Για μένα πάντως την ψυχούλα του την έσωσε και τώρα είναι σίγουρα στον Παράδεισο». «Ναι, της απάντησα, πιο σίγουρα από πολλούς άλλους που δεν σκότωσαν ποτέ κανένα».

Γιατί; Ο πρώτος νόμος, ο νόμος που προστατεύει το αναντικατάστατο σώμα και την αναντικατάστατη ζωή λέει ου φονεύσεις. Ο νόμος αυτός αποτελεί για μένα τη μεγαλύτερη εγγύηση: χάρη σ' αυτόν δεν με σκοτώνουν -και ομολογώ ότι δεν θέλω να πεθάνω- και χάρη σ' αυτόν δεν με αφήνουν να σκοτώσω, γιατί αν σκότωνα, αυτό θα ήταν για μένα το απόλυτο σκοτάδι.

Αυτός είναι ο νόμος. Υπάρχει όμως και κάτι που, αν και με έκανε να ακούσω τον πρώτο πυροβολισμό με ανακούφιση, στον τρίτο με βάζει σε κατάσταση εγρήγορσης, στον τέταρτο με αναστατώνει, ο πέμπτος και ο έκτος με γεμίζουν ντροπή, με τον έβδομο και τον όγδοο ακούω την καρδιά μου να καλπάζει από φρίκη, στον ένατο και τον δέκατο το στόμα μου τρεμουλιάζει, στον ενδέκατο ψελλίζω τρομοκρατημένη το όνομα του Θεού, στον δωδέκατο φωνάζω αδελφέ μου. Ο δέκατος τρίτος πυροβολισμός με δολοφονεί – γιατί εγώ είμαι ο άλλος. Γιατί θέλω να είμαι ο άλλος.

Παρόμοια δικαιοσύνη να ξαγρυπνά τον ύπνο μου, εγώ την απεχθάνομαι και ντρέπομαι που έχω την ανάγκη της. Στο μεταξύ κοιμάμαι και δήθεν σώζομαι. Εμείς, οι απαραίτητοι κουτοπόνηροι. Για να μπορεί το σπίτι μου να συνεχίσει να υπάρχει, το πρώτο καθήκον που επιβάλλω στον εαυτό μου είναι να είμαι κουτοπόνηρη, να μην εκφράζω την οργή και την αγάπη μου, να τις κρατώ μέσα μου. Αν σταματήσω να είμαι κουτοπόνηρη, το σπίτι μου θα αρχίσει να κλονίζεται. Ξεχνώ πως κάτω από το σπίτι υπάρχει ένα οικόπεδο, το έδαφος στο οποίο θα μπορούσε να χτιστεί ένα καινούργιο σπίτι. Στο μεταξύ κοιμόμαστε και δήθεν σωζόμαστε. Μέχρι που μας ξυπνούν δεκατρείς πυροβολισμοί, και μόνο τότε λέω με φρίκη και με μεγάλη καθυστέρηση -εικοσιοκτώ χρόνια μετά τη γέννηση του Μινεϊρίνιο- ότι μαζί με τον περικυκλωμένο άντρα, μαζί του δεν μας σκοτώνετε. Γιατί ξέρω πως αυτός είναι το λάθος μου. Πολύ συχνά όμως, μα τον Θεό, από μια ολόκληρη ζωή το μόνο που μένει είναι ένα λάθος, και ξέρω ότι δεν γίνεται να σωθούμε αν δεν καταλάβουμε το λάθος μας. Το λάθος μου εμένα είναι ο καθρέφτης μου, ο καθρέφτης που μου δείχνει σε τι κατάντια οδήγησα σιωπηλά έναν άνθρωπο. Το λάθος μου είναι ο τρόπος με τον οποίο είδα τη ζωή να ανοίγεται στη σάρκα του, και τρόμαξα μπροστά στο υλικό απ' το οποίο είναι φτιαγμένη η ζωή -τον πλακούντα και το αίμα- και σάστισα στη θέα της ζωντανής λάσπης. Μαζί με τον Μινεϊρίνιο τινάχτηκε στον αέρα και ο δικός μου τρόπος ζωής. Πώς γίνεται, λοιπόν, να μην αγαπήσω

τον άνθρωπο που μέχρι τον δέκατο τρίτο πυροβολισμό έζησε όσα εγώ κοιμόμουν; Η τρομαγμένη βία του. Η αθώα βία του – αθώα όχι ως προς τις συνέπειες, αλλά αθώα από μόνη της, αγνή σαν τη βία ενός παιδιού που δεν το φρόντισε πατέρας. Ολα όσα σ' εκείνον είναι βία, για εμάς είναι απωθημένα, και αποφεύγουμε να κοιταζόμαστε μεταξύ μας για να μην κινδυνέψουμε να καταλάβουμε ο ένας τον άλλο. Για να μην κλονιστεί το σπίτι. Η βία που ξέσπασε στα σωθικά του Μινεϊρίνιο και που μόνο αν ένα ανθρώπινο χέρι, το χέρι της ελπίδας, ακουμπούσε στο θολωμένο και άρρωστο κεφάλι του θα μπορούσε να την καταλαγιάσει κάνοντας τα έκπληκτα μάτια του να σηκωθούν ψηλά και να πλημμυρίσουν επιτέλους με δάκρυα. Κι εγώ, μόνο όταν βρέθηκε σωριασμένο το ακίνητο σώμα του χωρίς σκούφο και χωρίς παπούτσια, μόνο τότε συνειδητοποιώ πως είχα ξεχάσει να του πω: κι εγώ επίσης.

Οχι, παρόμοιο σπίτι δεν το θέλω. Θέλω μια δικαιοσύνη που αν υπήρχε θα είχε δώσει μια ευκαιρία σ' εκείνο το αγνό πράγμα που είναι γεμάτο εγκατάλειψη και Μινεϊρίνιο – αυτό το πράγμα που κινεί βουνά και είναι το ίδιο μ' εκείνο που τον έκανε να επιθυμεί μια γυναίκα «σαν τρελός», το ίδιο που τον έκανε να περάσει από μια πόρτα τόσο στενή που του ξέσκισε τη γύμνια. Είναι ένα πράγμα βαθιά φωλιασμένο μέσα μας που είναι τόσο έντονο και καθαρό σαν ένα επικίνδυνο γραμμάριο ραδίου, ένας σπόρος ζωής που αν στον ποδοπατήσουν μετατρέπεται σε κάτι απειλητικό: μια ποδοπατημένη αγάπη. Αυτό το πράγμα που για τον Μινεϊρίνιο έγινε μαχαίρι είναι το ίδιο που εμένα με κάνει να δίνω νερό στον διπλανό μου, όχι επειδή μου περισσεύει το νερό, αλλά επειδή κι εγώ επίσης ξέρω τι θα πει δίψα, κι εγώ επίσης δοκίμασα στο πετσί μου τι θα πει χαμός, παρόλο που δεν χάθηκα. Η αυθεντική δικαιοσύνη, αυτή δεν θα με έκανε να ντρέπομαι. Εφτασε πια ο καιρός να γίνουμε, ειρωνικά ή όχι, περισσότερο θεϊκοί. Αν έχουμε την ικανότητα να μαντεύουμε πώς ίσως μοιάζει η καλοσύνη του Θεού, αυτό οφείλεται στο ότι ξέρουμε από εμάς τους ίδιους τι είναι καλοσύνη: αυτό που νιώθει ένας άνθρωπος πριν κολλήσει την αρρώστια του εγκλήματος. Εξακολουθώ, ωστόσο, να ελπίζω πως ο Θεός είναι πατέρας, επειδή ξέρω πως ένας άντρας μπορεί να είναι ο πατέρας ενός άλλου άντρα. Και εξακολουθώ να μένω στο ετοιμόρροπο σπίτι. Ομως αυτό το σπίτι που διπλοκλειδώνω προσεχτικά δεν αντέχει, με την πρώτη θύελλα η κλειδαμπαρωμένη πόρτα του θα τιναχτεί στον αέρα. Στέκεται όμως ακόμη όρθιο, και ο Μινεϊρίνιο έζησε στο πόδι μου την οργή του, όσο εγώ ήμουν ήσυχη. Μέχρι που τον σκότωσαν μαζί με την αποπροσανατολισμένη ενέργειά του, την ίδια ώρα που ένας επινοημένος βιαστικά θεός ευλογεί την οργανωμένη αχρειότητά μου και τη σαστισμένη δικαιοσύνη μου: οι τοίχοι του σπιτιού μου στέκουν όρθιοι χάρη στη βεβαιότητα ότι πάντα θα βρίσκω την κατάλληλη δικαιολογία, οι πραγματικοί μου φίλοι όμως δεν θα με δικαιολογήσουν, ενώ οι εχθροί μου που είναι οι συνένοχοί μου, αυτοί θα με χαιρετήσουν ικανοποιημένοι. Εμένα με κρατάει όρθια η πεποίθηση ότι πάντα θα μπορώ να κατασκευάζω έναν θεό κατ' εικόνα και ομοίωση όσων

χρειάζομαι για να κοιμάμαι ήσυχη, ενώ οι άλλοι θα παριστάνουν ότι δήθεν είμαστε όλοι βέβαιοι και ότι δεν μπορούμε να κάνουμε τίποτε άλλο. Ολα τούτα επειδή εμείς είμαστε οι απαραίτητοι κουτοπόνηροι, στυλοβάτες ενός κάποιου πράγματος. Και πάνω απ' όλα προσπαθούμε να μην καταλάβουμε.

Γιατί όποιος καταλαβαίνει χαλάει. Υπάρχει κάτι μέσα μας που θα μπορούσε να ξεχαρβαλώσει τα πάντα – κάτι που καταλαβαίνει. Αυτό το κάτι βουβαίνεται μπροστά στον άντρα χωρίς το σκούφο και τα παπούτσια, που για να τα αποκτήσει έκανε ληστεία μετά φόνου, και βουβαίνεται μπροστά στον χρυσό Αϊ-Γιώργη με τα διαμάντια. Αυτό το πολύ σοβαρό κάτι που φωλιάζει μέσα μου γίνεται ακόμη πιο σοβαρό μπροστά στον διάτρητο από σφαίρες άντρα. Αυτό το κάτι είναι άραγε ο δολοφόνος που κουβαλάω μέσα μου; Οχι, είναι η απόγνωση που κουβαλάμε όλοι μας. Και σαν τρελοί το συνειδητοποιούμε αντικρίζοντας το σώμα του νεκρού άντρα που μέσα του είχε πάρει φωτιά το γραμμάριο του ραδίου. Το συνειδητοποιούμε όμως σαν τρελοί, όχι ως απαραίτητοι κουτοπόνηροι. Ετσι κι εγώ, σαν τρελός μπουκάρω στη ζωή που συχνά δεν έχει πόρτα, σαν τρελός καταλαβαίνω αυτό που είναι επικίνδυνο να καταλάβεις, και σαν τρελός συγκλονίζομαι από μια βαθιά αγάπη, την αγάπη που νιώθω όταν συνειδητοποιώ πως το ράδιο θα εκπέμψει έτσι κι αλλιώς την ακτινοβολία του, αν όχι με την εμπιστοσύνη, την ελπίδα ή την αγάπη, με το μίζερο και αρρωστημένο κουράγιο της καταστροφής. Αν δεν ήμουν τρελός, θα ήμουν οκτακόσιοι αστυνομικοί με οκτακόσια μυδράλια και θα ήμουν περήφανος γι' αυτό.

Μέχρι να έρθει μια δικαιοσύνη λίγο πιο τρελή. Μια δικαιοσύνη που αποδέχεται πως ο καθένας μας μπορεί να μιλήσει για λογαριασμό ενός απελπισμένου ανθρώπου που στερήθηκε το λόγο, ενός ανθρώπου που συνεννοείται μόνο με απαίσιες άναρθρες κραυγές. Μια αυθεντική δικαιοσύνη που δεν ξεχνά πως τη μεγάλη μάχη τη δίνουμε ενάντια στο φόβο και πως όταν ένας άνθρωπος σκοτώνει τόσο πολύ, το κάνει επειδή φοβάται πολύ. Πάνω απ' όλα, μια δικαιοσύνη με αυτογνωσία που να μπορεί να δει πως όλοι εμείς, η ζωντανή λάσπη, έχουμε τη σκοτεινή πλευρά μας, και για το λόγο αυτόν η κακία του ενός ανθρώπου δεν μπορεί να παραδίδεται στην κακία του άλλου: για να μην μπορεί κανείς να δολοφονεί ελεύθερα και νόμιμα. Μια δικαιοσύνη που δεν ξεχνά ότι είμαστε όλοι επικίνδυνοι και ότι την ώρα που ο τιμητής σκοτώνει, δεν το κάνει για να μας προστατεύσει ούτε θέλει απλώς να εξουδετερώσει έναν εγκληματία, αλλά στην πραγματικότητα διαπράττει το δικό του ιδιόμορφο και από καιρό προμελετημένο έγκλημα. Την ώρα που ο τιμητής σκοτώνει έναν εγκληματία, την ίδια στιγμή δολοφονείται ένας αθώος. Οχι, δεν θέλω να εξιδανικεύσω τίποτα, ούτε θέλω να μεταμορφώσω τα πράγματα σε λέξεις, σε ένα μείγμα συγγνώμης και αμφίβολης φιλανθρωπίας, ώστε να μπορώ να κοιμάμαι ήσυχη, εγώ και όλοι εμείς που βρίσκουμε καταφύγιο στην αφαίρεση.

Αυτό που θέλω εγώ είναι πολύ πιο τραχύ και δύσκολο: θέλω το οικόπεδο.

Μετάφραση από τα πορτογαλικά: Σπύρος Παντελάκης
Διαβάστε

*Yodith Rosenbaun

«Ethics in literature: reading Clarice Lispector's "Mineirinho"»

(Estudos Avancados 24, 69, 2010)

Μελέτη για το χρονογράφημα της Λισπέκτορ από την καθηγήτρια Βραζιλιάνικης Λογοτεχνίας στο Πανεπιστήμιο του Σάο Πάουλο Ιουντίτ Ροζενμπάουμ.

*Benjamin Moser

«Why This World: A Biography of Clarice Lispector». Oxford University Press, ΗΠΑ 2009

Βιογραφικά στοιχεία για την Κλαρίσε Λισπέκτορ.

Συνδεθείτε

*http://www.claricelispector.com.br

Ιστότοπος αφιερωμένος στην Κλαρίσε Λισπέκτορ, τη ζωή και το έργο της

Δείτε

**«Mineirinho, Vivo ou Morto»*

(του Aurelio Teixeira, 1967)

Η ιστορία του Μινεϊρίνιο σε μια ταινία για λαϊκή κατανάλωση. Δείγμα της μεγάλης αίσθησης που είχε προκαλέσει η ζωή και κυρίως ο θάνατος του κυνηγημένου κακοποιού.

ΦΟΡΕΙΣ ΤΟΥ ΙΟΥ: Τάσος Κωστόπουλος, Αντα Ψαρρά, Δημήτρης Ψαρράς ios@efsyn.gr